

Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden

3774

Vragen van het lid **Van der Lee** (GroenLinks) aan de Minister van Economische Zaken en Klimaat over *het rapport «Policies for a climate-neutral industry: Lessons from the Netherlands»* (ingezonden 21 april 2021).

Antwoord van Minister **Blok** (Economische Zaken en Klimaat) en van Staatssecretaris **Yeşilgöz-Zegerius** (Economische Zaken en Klimaat) (ontvangen 25 augustus 2021). Zie ook Aanhangsel Handelingen, vergaderjaar 2020–2021, nr. 2659.

Vraag 1

Bent u bekend met het rapport «Policies for a climate-neutral industry: Lessons from the Netherlands» van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO)?¹

Antwoord 1

Ja.

Vraag 2

Kunt u een algemene reactie geven op dit rapport? Wat zijn de lessen die uit dit rapport getrokken kunnen worden?

Antwoord 2

De OESO is gevraagd om te kijken naar het beleidsinstrumentarium gericht op de verduurzaming van de industrie voor de lange termijn. Zoals in de brief Visie verduurzaming basisindustrie 2050² is beschreven, betekent dat een transitie naar klimaatneutraliteit in 2050.

Het rapport van de OESO doet aanbevelingen op twee pijlers van het Nederlandse beleid: beprijzing en innovatiesteun. Daarnaast worden aanbevelingen gedaan voor beleid met betrekking tot belangrijke randvoorwaarden. Deze aanbevelingen zijn niet alleen bedoeld voor de Nederlandse overheid, maar net zozeer voor de Europese Commissie (bij de uitwerking van haar voorstellen bij de Green Deal) en voor andere Europese landen die nadenken over het opzetten van hun klimaatbeleid gericht op de industrie.

¹ OECD, 15 april 2021 «Policies for a climate-neutral industry: Lessons from the Netherlands» (<https://www.oecd.org/environment/policies-for-a-climate-neutral-industry-a3a1f953-en.htm>).

² Kamerstuk 29 696, nr. 15.

Deze zijn waardevol in de vormgeving van het toekomstige klimaatbeleid, zowel nationaal als internationaal.

Ik waardeer het onderzoek van de OESO. De analyses zijn van hoge kwaliteit en leiden tot concrete aanbevelingen waar het beleid nog beter kan. Hieronder ga ik daarop in. Het onderzoek maakt als *ex ante* beleidsdoorlichting deel uit van de strategische evaluatieagenda voor het klimaatbeleid. Op hoofdlijnen staat het beleid volgens de OESO goed op de rails. De onderzoekers noemen Nederland een gidsland als het gaat om de totstandkoming van het Klimaatakkoord, in samenwerking met stakeholders, waaronder de industrie. Nederland is daarnaast voorloper in haar beleidsmix met een combinatie van enerzijds marktprikkelende beprijzing met onze nationale CO₂-heffing en anderzijds de subsidies voor innovatie, demonstratie en uitrol. De OESO stelt dat andere landen op dit vlak kunnen leren van Nederland. Ik zou daarbij graag willen uitlichten dat 2020 een succesvol eerste jaar was voor het missie-gedreven werken aan de hand van de Integrale Kennis- en Innovatieagenda Klimaat en Energie (IKIA) van het Klimaatakkoord. De nauwe samenwerking tussen bedrijven, kennisinstellingen en overheden heeft geleid tot betere samenhang en een sterkere focus op de missies van het Klimaatakkoord. Uiteraard geeft de OESO ook verbeterpunten mee. Daarop ga ik hieronder in.

Vraag 3 en 4

Deelt u de analyse van de OESO dat ondanks de CO₂-heffing de voordelen voor energie-intensieve bedrijven de CO₂-heffing deels teniet doen? Kunt u een reactie geven op de analyse dat de CO₂-beprijzing per sector sterk verschilt en dat de Nederlandse aanpak energie-intensieve bedrijven bevoordeelt en dat minder energie-intensieve bedrijven, het midden- en kleinbedrijf en huishoudens worden benadeeld? Deelt u de mening dat een uniformere beprijzing rechtvaardiger en effectiever is en dat alle prijsvoordelen voor energie-intensieve bedrijven moeten worden afgebouwd, zoals ook het OESO betoogt?

Antwoord 3 en 4

Nee, ik deel deze analyse niet. Ik beschouw de nationale CO₂-heffing op emissies als een wezenlijk ander instrument dan een heffing op (fossiele energie) inputs. Beprijzingsopties kunnen een prikkel geven om «*business as usual*» gedrag te substitueren voor duurzaam gedrag (zoals de OESO ook onderschrijft ten aanzien van de CO₂-heffing), maar het unilateraal zwaarder belasten van inputs in de industrie leidt niet zonder meer tot keuze voor duurzame investeringen in Nederland, tenzij er gelijktijdig subsidie plaatsvindt, of de hogere prijzen aan afnemers en consumenten kunnen worden doorberekend. Het is afhankelijk van de plek in de keten, de bedrijfstak en het internationale speelveld of er subsidie nodig is of dat de hogere inputprijzen kunnen worden doorberekend.³

In het Klimaatakkoord zijn extra subsidies (o.a. SDE++) voor de industrie beschikbaar gekomen. De klimaatlasten voor energie-intensieve bedrijven zijn tegelijkertijd sterk gestegen, niet alleen als gevolg van CO₂-beprijzing, zowel Europees (ETS) als nationaal via onder andere de CO₂-heffing. Ook de nationale Energiebelasting (EB) en ODE zijn in navolging van het Klimaatakkoord verhoogd voor de energie-intensieve industrie.

De onderzoekers laten zien dat per bedrijfstak aanzienlijke verschillen bestaan in de prijs die een ton CO₂-uitstoot kost. Deze verschillen komen voort uit verschillen tussen sectoren wat betreft vrijstellingen (cf. de Europese richtlijn energiebelastingen) en gratis ETS-rechten en uit verschillen in de gebruikte volumina aardgas en elektriciteit; in een degressief stelsel betalen grootverbruikers in totaal wel meer belasting (EB en ODE) dan kleinverbruikers, maar aan de marge minder.

De OESO wijst erop dat dit economisch gezien minder effectief is dan een uniforme CO₂-prijs voor alle sectoren. Ik onderschrijf dat dit in theorie het geval is, maar wel onder de premisse dat zo'n uniforme CO₂-prijs ook uniform, in alle landen, wordt ingevoerd. Zolang dit niet het geval is, moet er

³ Zie ook het rapport n.a.v. de motie Lodders c.s. (Kamerstuk 35 572, nr. 47), paragraaf 3.4, dat op 25 juni jl. aan de Kamer is gestuurd: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/06/25/beantwoording-motie-over-investeringen-ondernemerschap-en-innovatie>.

ook in het fiscale stelsel rekening gehouden worden met de internationale concurrentiepositie van bedrijven op de Europese en wereldmarkt. De ons omringende landen kennen in de meeste gevallen namelijk vergelijkbare fiscale regelingen en een aanpassing hiervan kan daarom gepaard gaan met een risico op weglek van werkgelegenheid en CO₂-uitstoot over de grens. Daarom is het van belang om bij voorkeur op mondiaal of anders Europees niveau tot een betere beprijzing van CO₂-uitstoot te komen. Dit wordt ook door het OESO-rapport onderschreven door de aanbeveling om het stelsel van vrijstellingen en gratis rechten in samenhang met een voorstel voor een *Carbon Border Adjustment Mechanism* te heroverwegen.

Vraag 5

Hoe beoordeelt u de analyse dat het Nederlandse klimaatbeleid bijna exclusief gericht is op kostenefficiëntie, waardoor innovaties geen kans krijgen om zich te ontwikkelen? Deelt u de mening dat dit niet bevorderlijk is voor zowel het Nederlandse klimaatbeleid als de Nederlandse concurrentiepositie?

Antwoord 5

De OESO constateert in het rapport terecht dat de SDE++ een tendermechanisme hanteert, waardoor vooral projecten doorgang vinden die met de minste euro's subsidie de meeste CO₂-reductie behalen. Dat is van belang voor de kosteneffectiviteit van de transitie. De Kamer is recent geïnformeerd over de aanvragen voor de SDE++⁴ en over de beschikkingen die zijn afgegeven⁵. Op basis van deze aanvragen voor de SDE++ 2020 zie ik dat voor diverse technieken subsidie is aangevraagd, zij het niet de meest vernieuwende. Die technieken bevinden zich nog in een andere fase van ontwikkeling, waarvoor ook ander instrumentarium beschikbaar is. In de brief *Visie verduurzaming basisindustrie 2050*⁶ heeft het kabinet al aangegeven dat voor een deel van die technieken aanvullend instrumentarium nodig is. Zie ook het antwoord op vraag 6.

Kostenefficiëntie is belangrijk in het kabinetsbeleid, ook bij klimaatbeleid. Het kabinet moet immers verantwoording kunnen afleggen over alle uitgaven. Echter, wat op korte termijn voor de klimaatdoelen in 2030 kostenefficiënt is, moet niet onbedoeld leiden tot vertraging van transities en daarmee kosteninefficiëntie op langere termijn. Van belang is dat de instrumentenmix zodanig is dat zowel de doelen in 2030 als in 2050 kunnen worden gehaald. Een voorbeeld is het feit dat het kabinet (de opschaling van) waterstof via een nieuw instrument stimuleert, naast dat deze techniek in de SDE++ aan bod kan komen. Zie ook het antwoord op vraag 6.

Vraag 6

Deelt u de aanbevelingen van de OESO omtrent het ondersteunen van nieuwe technologieën waarbij de OESO pleit voor een gebalanceerdere aanpak waarbij zowel volwassen technieken als nieuwe technieken adequaat worden ondersteund? Zo ja, op welke manier gaat u deze aanbeveling uitvoeren?

Antwoord 6

Ja, in de brief *Verduurzaming basisindustrie 2050* gaf het kabinet ook aan dat er voldoende middelen beschikbaar moeten zijn voor zowel vroege als late fasen van duurzame technieken. Om de transitie richting klimaatneutraliteit in 2050 te volbrengen én concurrerend te blijven, zullen bedrijven op fundamenteel andere productiemethoden moeten overstappen. Om bedrijven hierbij te ondersteunen zet het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) een energie-klimaatgerelateerd instrumentarium in voor R&D, demonstratie en vroege fase toepassing.

Voor R&D en demonstratie is het budget voor energie-onderzoeksthema's gegroeid van 152 miljoen euro in 2016 naar ruim 300 miljoen euro in 2020, waarvan een substantieel deel (bijna de helft) relevant is voor de industrie. Hierbij gaat het vooral om de EZK-regelingen DEI+, MOOI en TSE-industrie en

⁴ Kamerstuk 31 239, nr. 328.

⁵ Kamerstuk 31 239, nr. 332.

⁶ Kamerstuk 29 696, nr. 15.

TSE studies. Daarbovenop zijn sinds 2019 via de VEKI-regeling extra middelen beschikbaar voor vroege fase toepassing (budget van 28 miljoen euro in 2020). Uit de meest recente gegevens van RVO over geïmplementeerde budgetten in 2020 blijkt dat vanuit deze EZK-regelingen samen 141 miljoen euro in industrieroutes uit het Klimaatakkoord wordt geïnvesteerd. Ruim 75% daarvan (ca. 105 miljoen euro) wordt geïnvesteerd in de belangrijkste technologiefamilies voor de langere termijn: circulaire processen (72 miljoen euro), biobrandstoffen en biomaterialen (9 miljoen), waterstof (16 miljoen euro), elektrificatie (4 miljoen euro) en CCU (*Carbon Capture and Utilisation*, 6 miljoen euro). De overige 25% (36 miljoen euro) wordt geïnvesteerd in procesverbetering en energiebesparing (bron: RVO⁷). Ten aanzien van de SDE++ (uitrolfase) maakt de OESO het punt dat middelen voor uitrol van nieuwe technieken ook tijdig beschikbaar moeten komen voor minder kostenefficiënte emissiereductietechnieken. Deze technieken zijn volgens de OESO nodig om richting 2050 klimaatneutraliteit te bereiken. De OESO onderschrijft daarmee de inzet van het kabinet, zoals beschreven in de brief Visie verduurzaming basisindustrie 2050, om te kiezen voor een aanvulling op het instrumentarium, zodat naast een kosteneffectieve uitrol via de SDE++ ook opschaling van minder kosteneffectieve technieken gestimuleerd wordt.

Vraag 7

Hoe reageert u op de analyse dat het budget voor het ondersteunen van demonstratietechnieken niet in lijn is met de schaal van deze technieken?

Antwoord 7

De OESO geeft ten eerste aan dat (los van uitrol) het Nederlandse innovatie-instrumentarium voor de industrie vrij zwaar inzet op demonstratie en weinig op R&D, Duitsland zet meer in op R&D.

Het kabinet acht een stevige inzet op R&D gericht op verduurzaming van groot belang. Zoals in het antwoord op vraag 6 aangegeven heeft het kabinet de energie-innovatiemiddelen de afgelopen jaren al substantieel verhoogd en is daarvan een groot deel bestemd voor nieuwe duurzame technieken. Dat er verhoudingsgewijs meer middelen ingezet worden op de demonstratiefase dan voor R&D acht ik een logisch gevolg van het feit dat projecten in die fase doorgaans veel duurder zijn, met name in de kapitaalintensieve basisindustrie.

Het rapport stelt ten tweede dat er voor de uitrolfase (*deployment*) meer middelen nodig zijn, omdat projecten in deze fase nog groter en duurder zijn dan bij demonstratie. Pas bij herhaalde toepassing treden leer- en schaafeffecten op waardoor de nieuwe duurzame technieken in kosten dalen, zoals bij wind-op-zee-projecten gebeurd is. Daarom geeft het kabinet in de Visie verduurzaming basisindustrie 2050⁸ ook aan dat aanvullend instrumentarium nodig is voor grootschalige demonstratie en uitrol⁹.

De OESO noemt naast Europese instrumenten ook het Nationaal Groeifonds als een van de mogelijkheden om de hoeveelheid middelen voor grootschalige demonstratieprojecten te vergroten. Het kabinet werkt aan voorstellen om bij Europese fondsen in te dienen. Het Nationaal Groeifonds reserveert inmiddels 338 miljoen euro voor waterstof en groene chemie.

Vraag 8

Deelt u de analyse van de OESO dat stevige CO₂-beprijzing en gedragsverandering, innovatiebeleid en het ondersteunen van nieuwe technologieën niet tegenstrijdig zijn, maar elkaar juist kunnen versterken? Deelt u de mening dat dit de basis is van een effectieve groene industriepolitiek, zoals ook in het

⁷ https://www.rvo.nl/sites/default/files/2020/10/Monitor%20Publiek%20Gefinancierd%20Onderzoek%20WCAG_0.pdf en <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2021/07/Rapportage-RVO-Energie-innovatie-regelingen-2020-versie-voor-online-publicatie.pdf>.

⁸ Kamerstuk 29 696, nr. 15.

⁹ Zie ook beantwoording resterende vragen Commissiedebat Klimaat en Energie 10 juni jl.: <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-economische-zaken-en-klimaat/documenten/kamerstukken/2021/06/24/beantwoording-resterende-kamervragen-commissiedebat-klimaat-en-energie>.

rapport «Groene industriepolitiek – Bouwen aan de Groene Eeuw.» Van wetenschappelijk bureau De Helling wordt betoogd?¹⁰

Antwoord 8

De combinatie van beprijzing en subsidiëring is de basis van het Nederlandse klimaatbeleid voor de industrie. Zoals de OESO laat zien, is het beprijzingsdeel aanzienlijk versterkt met de aanvulling van de nationale CO₂-heffing. Om investeringen in verduurzaming in Nederland te laten landen, wordt beprijzing gecombineerd met subsidiëring van innovatie en projecten met een onrendabele top, zoals Nederland met name met de SDE++ doet.

Vraag 9

Bent u ook verheugd met het feit dat de OESO ervoor pleit om de CO₂-heffing te behouden omdat dit een sterk signaal is voor de middellange termijn en het de decarbonisatie aanmoedigt?

Antwoord 9

Het kabinet heeft de CO₂-heffing ingevoerd als borging voor het emissiereductiedoel van de industrie in het Klimaatakkoord. Het Klimaatakkoord is voor de periode t/m 2030 en daarmee zie ik de aanmoediging van de OESO als ondersteuning van het reeds ingezette beleid. De OESO bevestigt dat de heffing partijen direct een sterke prikkel geeft tot emissiereductie, ook al loopt de grondslag en het tarief van de heffing de komende jaren geleidelijk omhoog. De OESO benadrukt tegelijkertijd het belang van complementaire subsidies, zoals de SDE++, voor de economische haalbaarheid van emissiereducerende projecten. Samen vormen ze een wortel en stok (*technology push* en *market pull*) ter realisatie van de industriedoelen uit het Klimaatakkoord. De CO₂-heffing wordt in 2022 en 2024 herijkt.

Het lijkt verstandig om dit borgingsinstrument te behouden, ook nu de ETS-prijs vooralsnog hoger is dan de heffing, als onderdeel van het maatregelenpakket uit het Klimaatakkoord dat is gericht op verduurzaming van de industrie. Het is aan het volgende kabinet om hierover nader te besluiten.

Vraag 10

Deelt u de mening dat een overheidsbrede aanpak nodig is voor het aanpakken van klimaatverandering? Zo ja, hoe zou dit verbeterd kunnen worden? Zou een Climate Management Team, een team van wetenschappers dat periodiek beleidsadvies geeft op basis van de laatste ontwikkelingen en wetenschappelijke inzichten, hieraan kunnen bijdragen?

Antwoord 10

Ik deel de mening dat de overheidsbrede aanpak nodig is, omdat de klimaat- en energietransitie betrekking heeft op nagenoeg de hele economie en daarmee beleid van meerdere departementen vergt. Vijf bewindspersonen staan aan de lat voor het halen van de sectorale doelen die in het Klimaatakkoord van 2019 zijn vastgelegd. Doorsnijdende thema's als financiële (fiscale) prikkels, circulaire economie, EU-klimaatbeleid en arbeidsmarktknelpunten maakt dat ook andere departementen actief betrokken zijn.

In dit stadium van de transitie zijn, conform Klimaatakkoord, beleidswijzigingen nodig en die moeten door de beleidsdepartementen worden voorbereid. Daarom acht ik het wenselijk om de aansturing daar te houden en niet bijvoorbeeld bij een uitvoeringsdienst te beleggen.

Voor wetenschappelijke advisering kijkt het kabinet primair naar het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Specifiek voor industrievraagstukken is in 2020 het Sustainable Industry Lab opgericht, waaraan academici vanuit diverse Nederlandse universiteiten, Clingendael Energy en TNO meedoen.

Vraag 11

Kunt u kort ingaan op de overige aanbevelingen in dit rapport?

¹⁰ Wetenschappelijk Bureau GroenLinks, 2021 «Groene industriepolitiek – Bouwen aan de Groene Eeuw.» (<https://www.wetenschappelijkbureaugroenlinks.nl/onderzoek/groene-industriepolitiek>).

Antwoord 11

De OESO doet in het rapport onderstaande aanbevelingen, naast de aanbevelingen waarover u vragen heeft gesteld en waarop ik hierboven al heb geantwoord. Per aanbeveling geef ik een reactie:

Aanbeveling op het gebied van energiebelasting

De OESO beveelt aan om een doorlichting van de belasting op elektriciteit uit te voeren ter ondersteuning van de Nederlandse behoefte aan elektrificatie van industriële processen, zonder extra druk op kleine industriële, residentiële en commerciële consumenten.

De evaluatie van de Energiebelasting en de evaluatie en toekomstverkenning van de ODE, die recent aan uw Kamer zijn aangeboden¹¹, concluderen dat de tariefstructuur van gas en elektriciteit niet in evenwicht is. De huidige tariefstructuur sluit op verschillende plekken niet goed aan bij de externe kosten. Elektriciteit wordt nog steeds – ondanks recente en voorgenomen aanpassingen van de tariefsverhouding – relatief sterk belast ten opzichte van aardgas, wat uit oogpunt van klimaat niet efficiënt is (bijvoorbeeld de switch van gasketel naar warmtepomp), zo geeft de evaluatie aan. Tegelijkertijd neemt volgens de evaluatie de CO₂-emissie van de gemiddelde elektriciteitsmix snel af richting 2030 en zal gegeven het huidige tariefverschil de ongelijke prikkelwerking verder toenemen ten nadele van elektriciteit. Het is verder aan een volgend kabinet om te beslissen wat zij doet met de conclusies uit de evaluatie van de energiebelasting.

Aanbevelingen op het gebied van technologieondersteuning

De OESO beveelt ten eerste aan om aanpassing aan de SDE++ te overwegen, in het bijzonder het houden van verschillende inschrijfrondes per technologie en productieproces (hierboven besproken), en om in ieder geval gedeeltelijk rekening te houden met besparingen op de CO₂-heffing.

Wat betreft het gedeeltelijk corrigeren van de SDE++-subsidies voor de CO₂-heffing is het kabinet van mening dat dit geen wenselijke aanpassing in het beleid zou zijn. Ten eerste omdat de heffing een borginginstrument is en niet bedoeld is om belasting te innen. Ten tweede zou het niet mogelijk zijn om een correctiebedrag te bepalen, omdat de ETS-prijs in de tijd fluctueert, waardoor de hoogte van de heffing niet op voorhand bekend is. Er zijn nu ook nog geen substantiële handelsvolumes in dispensatierechten, waardoor er geen marktprijs voor dispensatierechten kan worden vastgesteld.

De OESO beveelt ten tweede aan om het instrumentarium ter ondersteuning van innovatie te stroomlijnen, vooral rond de demonstratiefase, om administratieve kostenefficiëntie te verbeteren en transactiekosten voor jonge bedrijven en mkb te reduceren.

Op dit moment zijn er geen plannen om het op energie- en klimaat gerichte innovatie-instrumentarium ingrijpend aan te passen. Op grond van terugkoppeling van gebruikers kunnen wel kleine verbeteringen worden doorgevoerd. Wel zal deze aanbeveling van de OESO meegenomen worden in de reguliere evaluaties van betreffende instrumenten. Het is van belang dat bedrijven hun weg eenvoudig in het instrumentarium weten te vinden. Daartoe biedt de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland nu ook al advies.

Aanbevelingen op het gebied van complementair beleid en randvoorwaarden

De OESO beveelt ten eerste aan om het regelgevend kader voor emissiereductietechnieken te actualiseren (in het bijzonder voor CCS) en zorg te dragen voor standaardisering (in het bijzonder voor waterstof en recycling), waar mogelijk op Europees niveau.

Ik beschouw dit vooral als aanbeveling voor de Europese Commissie, die ik onderschrijf en waar Nederland in Brussel aan bijdraagt.

De OESO beveelt ten tweede aan om creatie van markten voor de circulaire en biobased economie te bevorderen, met als doel scope-3 emissies te adresseren: stel standaarden op voor minimuminhoud bij gerecycled plastic en biobased producten, en herbenoem bijproducten van staalproductie van afval tot product om aankoop van schroot te vergemakkelijken.

Ik beschouw dit als een aanbeveling voor de Europese Commissie, die ik onderschrijf en waar Nederland in Brussel aan bijdraagt.

¹¹ Bijlage bij Kamerstuk 30 196, nr. 752

De OESO beveelt ten derde aan om zichtbaarheid te geven aan infrastructuurprogramma's die gerelateerd zijn aan transport van waterstof, elektriciteit, warmte en afgevangen CO₂. Verduidelijk daarnaast de rol van het Nationaal Groeifonds bij het financieren van laag-carbonische industriële infrastructuur. EZK werkt momenteel aan een nationaal Programma Energie Systeem (PES) en specifiek voor de industrie aan een nationaal Programma Infrastructuur Duurzame Industrie (PIDI). Zij zullen een Meerjarenprogramma Infrastructuur Energie en Klimaat opstellen, waarin het transport van waterstof, elektriciteit, CO₂ en warmte worden meegenomen. De OESO geeft aan dat Nederland daarmee voortvarend gestart is, maar dat een versnelling nodig is om de ambities te realiseren.

Het Nationaal Groeifonds investeert in kennis, R&D en innovatie en in infrastructuur. Onder infrastructuur valt ook energie-infrastructuur. De adviescommissie voor het Nationaal Groeifonds staat zeker open voor voorstellen op het gebied van energie-infrastructuur. Departementen kunnen tot 31 oktober van dit jaar voorstellen indienen voor de tweede ronde van het fonds en op dit moment wordt bekeken of er ook voorstellen op het gebied van energie-infrastructuur zullen worden ingediend.

De OESO beveelt ten vierde om concurrentie binnen en tussen clusters te laten groeien door te zorgen voor een gelijk speelveld voor jonge en kleine bedrijven en voor voldoende aanbod van groen vaardigheden.

Het kabinet is voorstander van concurrentie tussen en binnen industrieclusters in de zin dat samenwerking tussen bedrijven voor kennisontwikkeling of benutting van synergievoordelen niet moeten leiden tot lock-in situaties of andere marktverstoringen die niet het doel zijn van het beleid gericht op de klimaat- en energietransitie. In algemene zin dient sprake te zijn van gezonde economische dynamiek, met innovaties in producten en processen die leiden tot aanpassingen van (of nieuwe) banen en waardeketens en toe- en uitredende bedrijven.

Een afdoende aanbod van geschoold personeel is een randvoorwaarde voor een succesvolle transitie met emissiereductie en economische kansen. Vanuit het kabinet is er geen specifiek beleid gericht op het arbeidsaanbod voor een verduurzaming van de basisindustrie. Wel onderzoekt een taakgroep bij de Sociaal Economische Raad mogelijke knelpunten voor alle klimaatsectoren. Het kabinet werkt daarnaast al langer met de bredere Human Capital Agenda's van de topsectoren en het Techniekpact.

Ten vijfde beveelt de OESO aan om te zorgen voor voldoende financiering van groene startups, in het bijzonder door middel van risicokapitaal (*venture capital*).

Met 516 miljoen euro aan durfkapitaal-investeringen behaalt Nederland in 2019 een zesde positie binnen Europa. De omvang van durfkapitaal-investeringen neemt in Nederland sinds 2015 toe (zie [bedrijvenbeleid.nl](https://www.bedrijvenbeleid.nl)). Volgens het OESO-rapport presteert Nederland opvallend goed als het gaat om het aandeel deals gericht op duurzame energietechnologie binnen het totaal van alle venture capital-deals in de periode 2016–2020. In Nederland bedraagt dit bijna 10 procent.